

ФІЛАТЕЛІЯ ПРО ГЕРОЇЧНУ СТОРІНКУ СІЧОВОГО СТРЕЛЬЦТВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Минає 100 років від початку Першої світової війни. Міждержавна войовничість, ворожість на початках була між вісьмома державами, на підходах до завершення світової війни участь у ній брали 33 держави.

Україна століттями була позбавлена державності й бої Першої світової війни точилися на українських землях у межах Австро-Угорської та Російської імперій, якими керували відповідно цар *Микола II* та імператор *Франц-Йозеф I*. Українцям підросійських та підавстрійських земель довелося воювати у складі взаємоворожих армій.

Відомо, що в умовах Австро-Угорської імперії, порівняно з Російською, набагато більшою була свобода громадського життя, ширші можливості розвитку національної освіти, культури. У передчутті російської анексії Галичини, Буковини Українська Головна Рада під проводом *К. Лавицького* (1859—1941; конв., штемп. Тисмениця, 18.11.2009) 6-го серпня 1914 року звернулася із закликом до формування українських військових частин. Сприяли цьому передумови широкої участі української галичанської студентської молоді в діяльності спортивних, спортивно-протипожежних організацій, які від початку XX-го ст. почали носити парамілітарний характер. Такі

організації набули широкого розповсюдження ще з другої половини XIX ст. на Буковині (*О. Попович*, 1856—1930; конв. 2006, штемп. Чернівці, 18.08.2006), в Галичині (*І. Боберський*, 1873—1947, конв. 1998; *О. Тисовський*, 1886—1968, штемп. Львів, 09.08.1996), в Закарпатті (*М. Волошин*, 1878—1943, конв. 2003). Найчастіше ці організації мали назву "Січ" (похідне від Запорізької Січі), рідше — "Сокіл", пізніше — "Пласт". "Січі" створювалися в українських студентських осередках і поза Україною. "Січ" віденська створена 1868 року; в Празі від 1862 року — "Сокіл". Патрунували такі організації найчастіше науковці-медики: *І. Пулюй*, *І. Горбачевський*, *Я. Окуневський*, *І. Куровець*, портрети яких широко представлені у філателістичних випусках.

У Чехословаччині "Сокіл" продовжував діяльність і в 1930-х роках. Про це свідчить пам'яткова марка, присвячена одному з активістів організації: "Українське Сокільство Др. М. Тиршові на IX Всесокільському з'їзді в Празі. 1832—1932". Отже, такими були джерела участі та ідеології створеного в складі австро-угорської армії легіону *Українських січових стрільців* (УСС). До вступу в легіон зголосилося понад 20 тисяч осіб, але влада погодилася на 2500 — 10 сотень по 250.

У цей час наближалася російська армія і тому військовий вишкіл новобранців довелося проводити у Закарпатті.

У 1915 році окупований Львів відвідав імператор **Микола II**. На його честь передбачалося прорвати карпатський фронт, щоб відкрити росіянам наступ на Відень. Опір вчинили січові стрільці на горі Маківка (Сколівський район Львівської обл.), які в бою 29.04—02.05.1915 року ціною 47 загиблих, 76 поранених і 35 полонених здобули перемогу. Цій події присвячено конверт Пошти України (штемп. "95-річчя перемоги Українських січових стрільців", Львів, 30.04.2010), штемпель "Пластової пошти" (с. Тухля Львівської обл., 29.04.1995). У бою брала участь січовий стрілець **Олена Степанів** (1892—1963, штемп. Львів, 07.12.1992), якій від 1915 до 1917 року довелося перебувати в російському полоні, а у 1949—1956 роках, як доктору історії та географії, викладачеві гімназії Сестер Василянок у Львові, ще й у радянському таборі у Мордовії. Потрапив тоді у російський полон і січовий стрілець **Євген Коновалець** (1891—1938), відомий військовий і політичний діяч, голова Проводу ОУН. Після звільнення з полону 1917 року він включився в Києві у воєнні події, створивши в березні 1918 року полк Січових Стрільців. Загинув від кулі більшовицького агента. **Є. Коновальцеві** присвячено численні випуски філателістів української діаспори, поодинокі, недержавні і в Україні.

Відомо, між іншим, що в складі російської армії дійшов того часу до Карпат відомий "червоний

командарм" **В.І. Чапачев** (1887—1919), портрет якого є на марках СРСР.

Воєнно-політичні обставини 1918 року в Галичині склалися так, що політичним організаціям слід було ухвалювати рішення — Галичина з розпадом імперії належатиме полякам чи українцям. Початковий успіх з "Листопадовим зривом" (01.11.1918) і створенням Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) на чолі з **Є. Петрушевичем** забезпечили Січові стрільці під проводом "січовика" **Дмитра Вітовського** (1887—1919, загинув у авіакатастрофі; конв. 2007). Легіон УСС з того часу частіше й переважно значиться в історичній літературі як Українська Галицька армія (УГА). Одним із керівників її був січовий стрілець генерал **Мирон Тарнавський** (1869—1938; штемп. Радехів Львівської обл., 29.06.1994).

Об'єднання ЗУНР та УНР (22.01.1919) за тодішніх політичних, воєнних обставин не змогло сприяти стабілізації соборності України. У Галичині на той час керівництво ЗУНР змушене було під напором поляків, яких підтримували держави Антанти, покинути Львів та осісти в Станіславові (Івано-Франківську). УНР, не досягнувши внутрішньої солідарності (Гетьманат, Директорія, "отаманщина") зі зусиллями витримувала інвазію "червоних" і "білих" російських полків. Обставини склалися так, що УГА, відступивши на схід, частково перетворилася на Червону Українську Галицьку армію. У 1919 р. була спроба командира закарпатського відділу Січових Стрільців **Степана Ключурака** (1895—1980) завершити соборність

Української держави приєднанням Закарпатської України. З цією метою в с. Ясіня була проголошена Гуцульська республіка, яка проіснувала півроку (05.01.1919—11.06.1919). За це йому після Другої світової війни довелося відбутися 12-річну каторгу у Воркуті. Йому присвячено конверти місцевого випуску з біографічною довідкою українською та англійською мовами і штемпель — "100-річчя від дня народження Степана Клочурака, видатного діяча визвольних рухів Карпатської України. Ясіня Закарпатської обл., 27.02.1998".

Увічненню пам'яті про УСС сприяють не тільки сучасні філателістичні випуски (переважно української діаспори), але й випуски — ровесники Січового Стрілецтва. У 1915 р. у Відні видано добродійну серію із 10-ти марок у шести кольорах із різними сюжетами буднів військового життя: застава, кіннота, відпочинок, артилерія, в землянці, портрет **О. Степанів**, стежа, перед боєм, на сторожі, польовий лазарет. Також були видані листівки польової пошти. Докладно описано випуски цих марок, листівок, а також штемпелі, які застосовувалися в той час, в "Каталозі українських недержавних марок" **Ю. Максимчука** (Чикаго, 1960).

Один із січових стрільців, **Роман Купчинський** (1894—1976; штемп. Зборів Тернопільської обл., 24.09.1994) увічнив пам'ять про УСС у літературній творчості (проза, поезія, драматургія), у створених ним популярних піснях.

Ще один січовий стрілець — поет **Мирослав Ірчан** (**А.Д. Баб'юк**, 1897—1937; конв. місцевого випуску, штемп. Коломия Івано-Франківської обл., 14.07.1997) не емігрував, як попередній, а в складі УГА перейшов на Східну Україну, влився спочатку в Червону армію, потім у радянську літературну творчість і став жертвою трагічного 1937 року.

Загартований у рядах УСС **Ю. Шкрумеляк** (1895—1965; конв. місцевого випуску, штемп. Івано-Франківськ, 18.04.1995) активно включився в літера-

турну творчість, громадську діяльність у Галичині. Після 1945 р. десятиліття відбув у сибірських концтаборах. Відомим літератором, громадським діячем після служби в легіоні Січових Стрільців, у рядах УГА став **Антін Крушельницький** (1878—1937; конв., штемп. Львів, 04.08.2003). Сповнений надій, переїхав із сім'єю у 1930-х роках до УРСР і в скорому часі разом із синами поповнив кількість жертв 1937 року. Причетним до організації та діяльності УСС був письменник **Андрій Чайковський** (1857—1935; конв. штемп. Коломия, 15.05.2007).

Після Першої світової війни українські етнічні землі, заселені переважно українцями, опинилися під владою Польщі, Румунії, Чехословаччини (пізніше — Угорщини), СРСР. Пошта України відзначила 100-ліття Січового Стрілецтва випуском конверта з пам'ятковим штемпелем (Львів, 04.08.2014). Відгукнулася на ювілей і "Пошта Майдану".

Українські Січові Стрільці вписали героїчну сторінку в історію України, розбудили прагнення українців до свободи, до відновлення державності. Крім цього, стрілецький рух викликав потребу впорядкування української військової термінології, відновлення військових традицій. Бойові події, пригоди, стрілецький побут висвітлили у своїй творчості письменники Західної України, вписана сторінка в західно-український фольклор. Низка пісень на стрілецьку тематику засвоїлися як народні, що оправдало навіть виділення своєрідного жанру стрілецьких пісень.

Вагома різниця між подіями 100-річної давнини і нинішніми подіями на Сході України вимагає врахувати історичний досвід і запобігти повторенню подій минулого, а саме, відстояти права українців на соборність, незалежність держави. ■

Любомир Пиріг

доктор мед. наук,
академік НАМН України,
член-кореспондент
НАН України,
м. Київ

